

Gyventojų trėmimo į SSRS gilumą mastas (1941 m. gegužės–birželio mėn.)

1941 m. gegužės–birželio mėn. buvo masiškai ištremtos didelės gyventojų grupės iš Sovietų Sąjungos užimtų teritorijų, kurias ji užėmė pagal 1939 m. rugpjūčio 23 d. Sovietų Sąjungos–Vokietijos paktą ir vėlesnes sutartis su Vokietija. Tai buvo jau ketvirtasis trėmimas į SSRS gilumą nuo Antrojo pasaulinio karo pradžios. Trys pirmieji buvo įvykdyti 1940 m. rytinėse ikikarinės Lenkijos valstybės teritorijose. 1941 m. trėmimų zoną sudarė Estija, Latvija, Lietuva, Besarabija su Šiaurės Bukovina, taip pat vakarinės Baltarusijos ir Ukrainos dalys. Toliau bus daugiausia analizuojamas ištremtųjų skaičius remiantis archyvine medžiaga, saugoma Rusijos Federacijos valstybinio archyvo (RFVA) SSRS NKVD GULAG'o Darbo ir specialiųjų gyvenviečių skyriaus (*otdel trudovykh i special'nykh poselenij, OTSP*) fonde, taip pat įvairiuose Rusijos valstybinio karo archyvo (RVKA) SSRS NKVD konvojinės kariuomenės fonduose. Ištremtųjų skaičius jau buvo minimas daugelyje ankstesnių publikacijų, be to, paskelbti „rajoniniai“ duomenys apie Baltijos šalis¹ ir Moldaviją² skyrėsi kur kas mažiau negu apie ikikarinės Lenkijos valstybės teritoriją (t. y. apie vakarines BSSR ir USSR sritis, taip pat dalį Lietuvos SSR). Šiuo atveju kiekybinis įvertinimas, atliktas iki³ 1991 m. ir po jų⁴, skiriasi kelis kartus. Priežastis, dėl kurios skiriasi buvusių Lenkijos teritorijų įvertinimas, yra aiški: SSRS NKVD archyviniai dokumentai pasidarė prieinami tik 1991 m., todėl ankstesniuose darbuose buvo galima remtis vieninteliais prieinamais, bet labai netiksliais senais Lenkijos vyriaus-

sybės Londone, jos pasiuntinybės Sovietų Sąjungoje ir generolo Anderso lenkų armijos organų duomenimis. Kiekybiniai skirtumai darbuose, kuriuose remiamasi SSRS NKVD dokumentais, atsiranda daugiausia dėl statistinių duomenų vidinių prieštaravimų ir nevienodumų – dėl tų savybių, kurios organiškai būdingos pirminiams archyvų šaltiniams. Rusijoje paskelbtose publikacijose apie 1941 m. trėmimus į tai iki šiol beveik neatsižvelgiama. Be to, vertinant ištremtųjų skaičius, neatsižvelgiama į 1941 m. įvykdytos operacijos represijų įvairovę netgi žymiausių šios srities Rusijos specialistų V. Zemskovo ir N. Bugajaus publikacijose.

1941 m. trėmimai labai skyrėsi nuo kiekvienos analogiškos 1940 m. operacijos. Pirmasis skirtumas buvo tas, kad 1941 m. operacija buvo vykdoma įvairiuose „pakto zonos“ rajonuose ne vienu metu: Vakarų Ukrainoje ji prasidėjo 1941 m. gegužės 22 d., Moldavijoje (su USSR Černovcų ir Izmailo sritimis) – birželio 12 d. naktį į 13 d., Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje – birželio 14 d. ir Vakarų Baltarusijoje – birželio 19 d. naktį į 20 d. O 1940 m. visi trėmimai vyko tą pačią dieną vienu metu vakarinėse ir Ukrainos, ir Baltarusijos srityse. Esmingesnis skirtumas buvo tas, kad 1941 m. buvo numatyta ištremti įvairesnių kategorijų gyventojų. Jie patyrė trijų skirtingų rūšių represijas, o kiekvienoje 1940 m. operacijoje visų ištremtųjų statusas buvo vienodas: specialiai perkeltuosius apgultuosius ir specialiai perkeltuosius pabėgėlius (pirmoji ir trečioji operacijos) iš vakarinių USSR ir BSSR sričių apgyvendino

izoliuotose NKVD specialiosiose gyvenvietėse, o jau represuotų (antroji operacija) asmenų šeimos narius, kaip administraciniu atžvilgiu ištremtuosius, prižiūrėjus NKVD, – Kazachstano kolūkiuose, sovietiniuose ūkiuose ir darbininkų gyvenvietėse. 1941 m. tremiamųjų kategorijos buvo gausesnės ir įvairesnės: antisovietinių nacionalistinių organizacijų nariai, įvairios „buvusiųjų“ kategorijos: buvę žandarai, policininkai, kalėjimų sargybiniai, armijos karininkai, dvarininkai, fabrikantai, prekybininkai, buvę valstybės tarnautojai. Visi jie buvo suiminėjami ir gabenami į keturis NKVD karo belaisvių lagerius: Kozelščiansko, Putilsko, Starobel'sko ir Juchново. Konvojaus dokumentuose visi jie buvo vadinami „suimtaisiais“, arba „A grupe“, arba „A grupės suimtaisiais“. Jų šeimų nariai, taip pat šeimos nariai tų „kontrrevoliucionierių“, kurie buvo suimti anksčiau (įskaitant jau nuteistus aukščiausiąja bausme) arba perėję į nelegalią padėtį, sudarė kitą ištremtųjų per 1941 m. operaciją kategoriją: tremtiniai, išsiųsti 20-čiai metų į Kazachstaną, Komijos ASSR, Altajaus ir Krasnojarsko kraštus, Kirovo, Novosibirsko ir Omsko sritis. Konvojų dokumentuose jie buvo vadinami „B grupe“, arba „B grupės suimtaisiais“. „A grupė“ buvo priskirti taip pat repatriantai iš Vokietijos ir vokiečiai, užsiregistravę išvažiuoti į Vokietiją, bet neišvažiavę, o ištremtųjų „B grupė“ – pabėgėliai iš „buvusios Lenkijos“, atsisakę sovietinės pilietybės, ir prostitutės. Atskirą kategoriją sudarė kriminaliniai nusikaltėliai, kuriuos buvo numatyta išsiųsti į GULAG'o pataisos darbų lagerius (*ispravitel'no-trudovyje lageri, ITL*). Visoms šioms kategorijoms ir represijų rūšims bendra buvo tai, kad niekas iš tremiamųjų nebuvo formaliai nuteistas. NKVD dokumentuose šią operaciją imta vadinti „socialiai svetimų elementų išsiuntimu“.

Taigi dešimčiai tremiamųjų kategorijų buvo numatytos trijų rūšių represijos: buvimas gyvenvietėje prižiūrint NKVD, laiky-

mas karo belaisvių lageriuose ir laikymas GULAG'o sistemos pataisos darbų lageriuose. Tačiau antroji ir trečioji represijų rūšys faktiškai susiliejo – tuoj po to, kai Vokietija užpuolė SSRS, išvežami į karo belaisvių lagerius arba esantys ešelonuose pakeliui į tuos lagerius buvo perkelti arba peradresuoti į pataisos darbų lagerius. Archyvinuose dokumentuose nerasta įrodymų, kad karo belaisvių perkėlimas į pataisos darbų lagerius buvo iš anksto suplanuotas. Matyt, priežastis buvo netikėtas Vokietijos užpuolimas ir noras išsiųsti suimtuosius kuo toliau nuo artėjančio fronto arba atlaisvinti lagerius būsimiesiems vokiečių karo belaisviams.

Būtina pažymėti, kad tie keletas žinomų normatyvinių NKVD dokumentų⁵, kuriais remiantis mūsų ir kituose darbuose išvardijamos 1941 m. numatytų ištremti gyventojų kategorijos, tėra žinybiniai dokumentai, reglamentavę mums nežinomos sovietinės vadovybės direktyvos vykdymo tvarką. Tačiau nutarimas dėl to, kad ištremtos ir vienaip ar kitaip represuotos turėjo būti kaip tik minėtosios kategorijos, galėjo būti priimtas tik aukščiausiu lygiu – kaip VKP(b) CK politinio biuro ir SSRS liaudies komisarų tarybos nutarimai. Šie aktai iki šiol nerasti. Vienintelė išimtis yra bendras VKP(b) CK ir SSRS LKT 1941 m. gegužės 14 d. nutarimas Nr. 1299–526-ss „Dėl kontrrevoliucinių organizacijų likvidavimo vakarinėse USSR srityse“⁶. Tačiau šis nutarimas liečia tik vakarinės Ukrainos sritis ir jame numatytos įvairios kovos priemonės prieš OUN – Ukrainiečių nacionalistų organizaciją (tik vienoje vietoje prabėgomis paminėtos lenkų organizacijos). Antai nutarimo antrajame punkte numatyta:

„2. Suimti ir ištremti į tolimus Sovietų Sąjungos rajonus 20-čiai metų ir konfiskuoti turtą:

a) šeimos narius tų kontrrevoliucinių Ukrainos ir Lenkijos nacionalistinių organizacijų, kurių šeimos galvos perėjo į nelegalią

padėtį ir slapstosi nuo valdžios organų;

b) minėtų kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimos narius, kurių šeimos galvos nuteistos aukščiausiąja bausme“.

(Kiti punktai – suimti kontrrevoliucinių organizacijų dalyvius, suaktyvinti NKVD ir NKGB agentūrinį-operatyvinį darbą, dislokuoti NKVD kariuomenės įgulas, sustiprinti partinius ir sovietinius kadrus, uždrausti laikyti ir nešioti ginklą, SSRS NKGB pavaduotoją Serovą pasiųsti į Ukrainą.)

Nutarimo pabaigoje yra nelabai aiški užuomina apie dar vieną rajoną:

„8. Pavesti SSRS NKVD ir NKGB bei Baltarusijos CK sekretoriui drg. Ponomarenkai apsvarstyti analogiškų priemonių taikymo Vakarų Baltarusijoje klausimą“.

Aišku, kad šis nutarimas, kuriame neminimos 1940 m. prijungtos teritorijos (Estija, Latvija, Lietuva, Besarabija su Šiaurės Bukovina), neišvardyta dauguma kategorijų asmenų, kurie turėjo būti ištremti 1941 m. iš visos „pakto zonos“, ir nenurodoma represijų rūšių įvairovė, negalėjo būti pagrindas vykdyti trėmimus iš Pabaltijo ir Moldavijos. Juk visos iki tol buvusios trėmimo operacijos buvo vykdomos remiantis VKP(b) CK politinio biuro ir SSRS liaudies komisarų tarybos nutarimais. Ir tikrai, SSRS KGB Centrinio archyvo pažymoje, paskelbtoje 1990 m.⁷, kaip pagrindas įvykdyti trėmimo operaciją 1941 m. birželio 14 d. Lietuvos SSR paminėtas VKP(b) CK ir SSRS LKT 1941 m. gegužės 16 d. nutarimas, bet nei jo numeris, nei pavadinimas nenurodyti ir jo turinys neatpasakotas. Kitame paskelbtame dokumente – SSRS NKVD 1941 m. birželio 7 d. laiške SSRS sveikatos apsaugos liaudies komisariatui, kuriame prašoma paskirti medicinos darbuotojų ešelonams aptarnauti pakeliui į paskyrimo vietą⁸, – yra nuoroda į kažkokį „vyriausybės nutarimą“, pagal kurį „artimiausiu metu iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Moldavijos Sąjunginių Socialistinių

Respublikų bus pradėta siųsti ešelonus su specialiai perkeliamaisiais“. Tačiau nepaisant MIŠC „Memorialas“ kreipimusi į RF vyriausybės archyvą ir RF prezidento archyvą, nė vienas aukščiausio lygio direktyvinis dokumentas, išskyrus minėtą nutarimą dėl vakarinių USSR sričių, nebuvo atskleistas. Tai dar vienas 1941 m. operacijos skirtumas nuo ankstesnių trėmimų. Reikia pasakyti, kad dėl 1941 m. trėmimų kyla nemaža platesnio pobūdžio klausimų:

1. Kodėl nuo aneksijos iki pirmojo masinio trėmimo iš vėl prijungtų Pabaltijo ir Besarabijos su Šiaurės Bukovina teritorijų praėjo beveik metai, o tuo tarpu ikikarinės Lenkijos rytinėje dalyje tai įvyko daug greičiau – mažiau kaip po 5 mėnesių?

2. Ar atsitiktinai šis trėmimas įvyko likus tik kelioms dienoms iki Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karo?

3. Ar nebuvo tas trėmimas dalis kažkio hipotetinio, iki šiol nepaprastai slapto SSRS vadovybės karinio plano? Ar ne todėl neprieinami aukščiausiųjų valdžios organų direktyviniai aktai, susiję su 1941 m. trėmimais?

Aiškių atsakymų į šiuos klausimus nėra.

Grįžkime prie to, ką žinome apie 1941 m. trėmimus. Dar viena jų ypatybė buvo ta, kad įvairios ištremtųjų pagal visas tris represijų rūšis kategorijos buvo atstovaujamos tik ištremtųjų iš Baltijos respublikų. Tarp ištremtųjų iš Moldavijos (remdamiesi NKVD dokumentais, taip vadinsime Besarabiją su Šiaurės Bukovina, nors administraciniu atžvilgiu pietinė Besarabijos dalis ir visa Šiaurės Bukovina įėjo į USSR sudėtį kaip Izmailo ir Černovcų sritys) buvo „šeimos galvos“ (išvežti į karo belaisvių lagerius) ir „šeimos nariai“ (tremtiniai), iš Ukrainos vakarinių sričių – tik „šeimos nariai“, iš BSSR vakarinių sričių – „šeimos nariai“, daugiausia su „galvomis“.

Ten, kur 1941 m. trėmimo operacija buvo vykdoma atskiriant šeimos narius, pagal konvojinės kariuomenės fonduose rastą in-

strukciją⁹ ji vyko dviem etapais. Pirmuoju etapu visi tremiamieji buvo vežami į pradinės surinkimo stotis ir konvojuojami į ešelonų telkimo vietą. Be to, jie neturėjo būti apieškomi ir jų daiktai – netikrinami, visi turėjo būti paskirstomi į vagonus šeimomis. O antruoju etapu, jau telkimo punktuose, tremiamieji buvo padalijami į dvi grupes: „A grupę“ („šeimos galvos“) ir „B grupę“ („šeimos nariai“). „A grupė“ buvo laipinama į vagonus, pažymėtus raide A, ir siunčiama tolyn atskirame ešelone. „B grupė“ toliau važiavo „savarankišku ešelonu“. „B grupė“ buvo laipinama į ešeloną neapieškant kiekvieno ir netikrinant daiktų. „A grupė“ turėjo būti konvojuojama kaip ir suimtieji, t. y. kiekvienas jų buvo apieškomas įlaipintas į vagoną ešelonų telkimo punktuose. Be to, iš Lietuvos ir Latvijos vykusių konkrečių ešelonų dokumentai, saugomi RVKA, rodo, kad kai kur suimtuosius laipino į atskirus vagonus jau pradinėse surinkimo stotyse, o ne telkimo punktuose.

Iš archyvinių konvojinės kariuomenės dokumentų matyti, kaip įtemptai dirbo telkimo punktai (tokie kaip, pavyzdžiui, Novaja Vileikos / Novaja Vilnios / Naujosios Vilnios stotis), į kuriuos važiavo ešelonai iš pradinio surinkimo stočių (į Naująją Vilnią iš visos Lietuvos). Tėn konvojaus viršininkai „keitėsi specialiuoju kontingentu“ ir formavo „vienodos“ sudėties „A grupių“ arba „B grupių“ ešelonus. Iš čia performuoti ešelonai buvo siunčiami į SSRS gilumą, į paskyrimo stotis. Kaip rodo konvojinės kariuomenės ir NKVD GULAG'o Darbo ir specialiųjų gyvenviečių skyriaus dokumentai, kituose rajonuose telkimo punktai buvo: Moldavijoje (su Černovcų ir Izmailo sritimis) – Kišiniovas, Černovcai, Oknica, Glubokaja, Latvijoje – Jelgava ir Dvinskas (Daugpilis), Estijoje – daugiausia Petseri stotis. Galimas daiktas, kad buvo ir kitos ešelonų telkimo stotys.

Ištremtųjų per 1941 m. operaciją skaičius šiame darbe buvo nustatytas lyginant dviejų

nepriklausomų tipų archyvinius duomenis, kuriuos vadinsime „ešeloniniais“ ir „skirstymo“. „Ešeloninis“ ištremtųjų iš kiekvieno trėmimo rajono skaičius ir atvežtų į kiekvieną paskirstymo rajoną skaičius buvo gauti sumuojant atitinkamais ešelonais pervežto „kontingento“ skaičius. Tai buvo galima padaryti todėl, kad pavyko sudaryti katalogą beveik visų ešelonų, kurie atvyko iš „trėmimo zonos“ per 1941 m. trėmimo operaciją. „Paskirstymo“ duomenys imti iš teritorinių NKVD ir UNKVD pranešimų apie atvykusių tremtinių paskirstymą ir apgyvendinimą. Daugiausia buvo naudojamos pranešimais, datuotais 1941 m. rugsėjo mėn.¹⁰, taip pat rugsėjo–spalio mėnesio pažyma ir pranešimu¹¹, kurį parengė NKVD GULAG'o centrinis OTSP, remdamasis pranešimais iš vietų. Abiejuose šiuose dokumentuose yra nemaža klaidų, patekusių į vėlesnes OTSP tarnybines suvestines, o paskui – ir į dabartinių autorių darbus¹², nes nepakankamai kritiškai buvo įvertinti NKVD kiekybiniai duomenys.

Sudarant ešelonų katalogą, pirmiausia naudotasi kasdienėmis NKVD Geležinkelio ir vandens transporto skyriaus suvestinėmis apie specialiųjų ešelonų judėjimą nuo 1941 m. birželio 16 iki liepos 7 d.¹³, atskirų ešelonų konvojaus dokumentais, taip pat konvojinės kariuomenės dalių ir junginių tarnybiniu susirašinėjimu. Iš viso kataloge surašyta 113 ešelonų (galimas daiktas, kad keleto jų realiai nebuvo), išsiųstų iš „trėmimo zonos“ (ir ištremtųjų, ir suimtųjų), ir 7 ešelonai su „A grupės“ suimtaisiais, išsiųstais iš karo belaisvių lagerių į GULAG'o lagerius. Sąrašas ešelonų, išsiųstų iš karo belaisvių lagerių, aiškiai neišsamus – kitaip negu sąrašas ešelonų, išsiųstų iš „trėmimo zonos“. Neimdami smulkiai aprašinėti katalogo, pažymėsime tik tai, kad praktiškai žinomas visų ešelonų vežto kontingento skaičius, o 22 ešelonų rasta konvojaus dokumentacija, kurioje surašytos tremiamųjų pavardės. Kataloge

ešelonai suskirstyti pagal tremties rajonus ir chronologine tvarka – Ukrainos vakarinės sritys, Moldavija, Lietuva, Latvija, Estija, Baltarusijos vakarinės sritys. Visas katalogas paskelbtas „Memorialo“ istorinių rinkinių pirmajame leidime¹⁴.

Neaprašinėsimė visų „rajoninių“ katalogo skyrių, tik nurodysime, kad jame surašyta 17 ešelonų, išsiųstų iš Lietuvos: 11 ešelonų su ištremtaisiais („B grupė“), 4 ešelonai su suimtaisiais („A grupė“) ir 2 ešelonai su kriminaliniais nusikaltėliais. Iš 11 „B grupės“ ešelonų 8 buvo išsiųsti į Altajaus kraštą, 1 – į Novosibirsko sritį, 1 – į Komijos ASSR ir 1 – į Kazachstano Gurjevo sritį. Iš 4 „A grupės“ ešelonų 3 buvo išsiųsti į Starobelsko karo belaisvių lagerį (2 iš jų vėliau persiųsti į Kraslagą), o 1 – į Juchnovo karo belaisvių lagerį. Abu ešelonai su kriminaliniais nusikaltėliais buvo išsiųsti į Karelijos–Suomijos ASSR Medvežja Goros stotį – į Baltosios–Baltijos jūrų kanalo lagerį (Belbaltlagą). 4 iš 11 ešelonų su ištremtaisiais ir 2 iš 4 ešelonų su „A grupės“ suimtaisiais 240-ojo ir 226-ojo konvojaus pulkų archyvų fonduose yra ištremtųjų pavardžių sąrašai.

Tarp ešelonų, pasiųstų iš karo belaisvių lagerių į GULAG'o pataisos darbų lagerius, sudomina ešelonas, išsiųstas iš Juchnovo lagerio į Dudinkos prieplauką (Norilagą). Šio ešlono „kontingentą“ sudarė Baltijos valstybių armijų karininkai. 256 jų buvo Lietuvos kariuomenės karininkai. Visų šiuo ešlonu vežtų karininkų pavardžių sąrašas rastas 236-ojo konvojaus pulko archyvo fonde¹⁵.

Lentelėje pateikti skaičiai deportuotųjų, patyrusių visų trijų rūšių represijas: ištremtųjų, asmenų, išsiųstų į karo belaisvių lagerius ir vėliau perkeltų į pataisos darbų lagerius, taip pat kriminalinių nusikaltėlių, išgabtų tiesiai į ITL. Visi duomenys suskirstyti stulpeliais pagal ištremimo rajonus, o duomenys apie ištremtuosius dar suskirstyti pagal paskirstymo rajonus. Lentelės

apačioje susumuoti visi „ešeloniniai“ duomenys apie visų kategorijų ištremtuosius iš kiekvieno rajono, taip pat kai kurie anksčiau skelbti kiekybiniai duomenys apie 1941 m. operaciją.

Apie išsiųstuosius į karo belaisvių lagerius ir kriminalinius nusikaltėlius šiame darbe buvo gauti tik „ešeloniniai“ duomenys. Tačiau tose lentelės skiltyse, kuriose surašyti ištremtieji, „ešeloniniai“ duomenys (neskaitant kelyje patirtų nuostolių) pateikiami greta „paskirstymo“ duomenų.

Kai kur lentelėje „ešeloniniai“ ir „paskirstymo“ duomenys apie ištremtuosius, atvykusius iš konkretaus trėmimo rajono į nustatytą paskirstymo rajoną, smarkiai skiriasi – du ir daugiau kartų į vieną ar kitą pusę. Be to, ištremtųjų iš visų trėmimo rajonų suminių „ešeloninių“ duomenų ir visų paskirstymo rajonų „paskirstymo“ duomenų santykinis skirtumas yra gerokai mažesnis ir sudaro ne daugiau kaip kelis procentus. Nagrinėjant rajoninius dalinių „ešeloninių“ ir „paskirstymo“ duomenų skirtumus būtina atsižvelgti į tai, kad daugelio kataloge surašytų ešelonų žinomos tik paskyrimo stotys ir rajonai, o faktinės atvykimo vietos galėjo būti kitos, peradresavus kelyje ešelonus. Gali būti, kad kai kurie ešelonai, patekę į mūsų katalogą, galėjo būti pažymėti eilinėse Pervėžimų skyriaus suvestinėse tik „iš inercijos“, nes buvo pasiųsti (arba tik rengtasi pasiųsti), bet realiai neatvyko į paskyrimo vietą (pavyzdžiui, dėl 1941 m. birželio 22 d. prasidėjusių karo veiksmų). Antra vertus, gali būti, kad paskirstymo vietų NKVD/UNKVD savo pranešimuose teisingai nurodė bendrą atvykusiųjų skaičių, bet galėjo suklysti nurodydami vienų ar kitų ištremtųjų grupių ištremimo rajonus. Trys tokios klaidos buvo išaiškintos pakankamai tvirtai ir jos pateiktoje lentelėje ištaisytos, tačiau kažkiek klaidingų „paskirstymo“ duomenų dar liko.

Trumpai apžvelkime atskirų ištremimo rajonų duomenis, pateiktus lentelėje.

Lentelė. 1941 m. gegužės–birželio mėn. ištremtųjų į SSRS gilumą duomenys

Paskirstyta	Ištremta		Estija		Lietuva		Latvija		Moldavija		Vak. USSR		Vak. BSSR		Iš viso	
	eš.	pask.	eš.	pask.	eš.	pask.	eš.	pask.	eš.	pask.	eš.	pask.	eš.	pask.	eš.	pask.
Akmolinsko sr.									1 356	1 330					1 356	1 330
Aktiubinsko sr.									8 183	6 195			1 204	1 182	9 387	7 377
Gurjevo sr.			487	488			76	168							487	488
Karagandos sr.									1 021	1 024					76	168
Kizyl'-Ordos sr.									2 017	2 735	2 283	2 291			1 021	1 024
Pietų Kazachstano sr.															4 300	5 026
Kazachijos SSR			487	488			76	168	12 577	11 284	2 283	2 291	1 204	1 182	16 627	15 413
Iš viso Kazachstane tremt.			(Baltijos šalys 656)						(9 954)		(Vakarinės sritys 4803)					
Komijos ASSR tremt.			1 530	1 549					352				1 200	1 205	2 730	3 106
Altajaus kr. tremt.			9 495	7 462									9 093	9 984	18 588	17 446
Iš viso Krasnojarsko kr. tremt.			164	8 452	164	6 000	8 452	6 000	470	3 293	3 300	4 765	6 850		16 510	16 784
							+ 2 eš.?								+ 2 eš.?	
Kirovo sr. tremt.			2 303	2 049											2 303	2 049
Omsko sr. tremt.									5 938	6 085	3 094	3 094	2 208	2 377	11 240	11 556
Novosibirsko sr.			3 881	1 619	1 326	3 507	18 68	2 580	7 198	5 787	2 432	3 201	1 972	2 668	18 623	19 362
Iš viso Novosibirsko sr. tremt.									+ 1 eš.?		(2 443)				+ 1 eš.?	
Nežinomas pask. rajonas			144										1 eš.?		144	
															+ 1 eš.?	
Iš viso ištremtųjų	6 328	3 668	12 838	13 170	10 396	8 748	25 713	23 978	11 093	11 886	20 397	24 266	86 765	85 716		
			(12 682)		+ 2 eš.?		(9 236)		+ 1 eš.?		(22 648)		(9 595)		+ 4 eš.?	
													(27 887)		+ 4 eš.?	
Ešelonų su tremt.	7	11			9 (+ 2 ?)	29 (+ 1 ?)	12	19 (+ 1 ?)	87 (+ 4 ?)							
Karo belaisvių lageriuose žm. ešelonų	3 688	3 425	5 921	4 676									17 710	16		
	3	4	5	4												
Kur perkelti			Karlago, Siblagas, Vorkutlagas, Sevrallago, Kraslagas, Norillago		Viatlagas, Usollago, Unžlagas, Sevrallago, gas, Norillago		Viatlagas, Ivdellago, Ustvymlago									
Kriminaliniai nusikaltėliai, žmonių ešelonų			1 238	583									1 821	3		
			2	1												
Iš viso ištremta žm. (eš. duom.)	10 016	17 501	16 900	30 387	11 093	20 397	106 296	106 296	106 296	106 296	106 296	106 296	106 296	106 296	106 296	106 296
					+ 2 eš.?		+ 1 eš.?				+ 1 eš.?		+ 4 eš.?		+ 4 eš.?	
Paskelbti duomenys: ištremtųjų sk.; vėliau + suimtųjų sk.	3 668	12 682	9 236	22 648	9 595	27 887	85 716	85 716	85 716	85 716	85 716	85 716	85 716	85 716	85 716	85 716
	5 978 + 3 173	10 187 + 5 665	9 546 + 5 625	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202	9 992 + 4 202

Ištremtųjų iš Estijos atveju nepavyko tiksliai paaiškinti, kodėl taip skiriasi „ešeloniniai“ ir „paskirstymo“ duomenys. Bendri „paskirstymo“ duomenys mažesni už „ešeloninius“ beveik 3 tūkstančiais žmonių. Sumažinti „paskirstymo“ duomenys iš OTSP 1941 m. rudeninių suvestinių pateko, pavyzdžiui, į dabartinį V. Zemskovo darbą¹⁶. Tačiau mūsų „ešeloniniai“ ištremtųjų duomenys – daugiau kaip 6 tūkstančiai žmonių – yra patikimi, nes keliuose dokumentuose pateiktos žinios apie konkrečius ešelonus iš Estijos yra tikros. Mūsų „ešeloniniams“ duomenims artimi duomenys, paskelbti Latvijos tyrėjos L. Zylės¹⁷ ir N. Bugajo¹⁸. Matyt, jie naudojo kitą šaltinį, kuris skiriasi nuo minėtosios OTSP suvestinės. „Ešeloniniais“ duomenimis, ištremtųjų iš Estijos skaičius kartu su suimtaisiais, išvežtais į Starobelsko ir Juchново karo belaisvių lagerius, yra 10 tūkstančių žmonių.

Iš Lietuvos SSR daugiausia žmonių buvo ištremta į Altajaus kraštą, gerokai mažiau – į Novosibirsko sritį, Kazachstaną ir Komijos ASSR. Beje, dviejų pastarųjų rajonų „ešeloniniai“ ir „paskirstymo“ duomenys visiškai sutampa. Tiesa, Kazachijos SSR NKVD 1941 m. rugsėjo 11 d. pranešime¹⁹ kaip ištremimo rajonas, iš kurio į Gurjevo sritį atvežta 488 prostitučių, nurodytas ne Lietuva, o visos Baltijos respublikos. Vėliau OTSP 1941 m. spalio mėn. pranešime²⁰ visi ištremtieji iš Baltijos šalių Kazachstane mechanškai pripliusuoti prie ištremtųjų iš Latvijos, dėl to bendras ištremtųjų iš Lietuvos skaičius sumažintas 488 žmonėmis. Tačiau mūsų lentelėje minėta klaida ištaisyta, ir šis „paskirstymo“ skaičius įrašytas į Lietuvos skiltį, nes šios grupės ištremimo rajonas tiksliai žinomas iš ešlono dokumentų, saugomų 226-ojo konvojaus pulko fonde²¹.

„Ešeloninių“ ir „paskirstymo“ duomenų apie ištremtuosius iš Lietuvos į Altajaus kraštą ir Novosibirsko sritį skirtumas maždaug vienodas (apie 2 tūkstančius žmonių), tik

priešingo ženklo. Galbūt dalis ešelonų iš Lietuvos iš pradžių buvo pasiųsti į Altajaus kraštą, o iš tikrųjų ištremtieji išlaipinti anksčiau, Novosibirsko srityje.

Ešelonų iš Lietuvos sąrašė nėra nė vieno išsiųsto į Krasnojarsko kraštą arba jį pravažiavusio. 164 ištremtieji iš Lietuvos, minimi Krasnojarsko krašto UNKVD pranešime²², galėjo atvažiuoti ten arba su tomis „šeimos galvomis“, kurios buvo persiųstos iš Starobelsko karo belaisvių lagerio į Krasnojarsko lagerį (Kraslagą), arba dalis vieno ešlono (keletas vagonų), paskirto į Novosibirsko sritį ar Altajaus kraštą, tariamai buvo nukreipta į Krasnojarsko kraštą.

Ištaisytas ištremtųjų iš Lietuvos „paskirstymo“ skaičius – 13 170 žmonių – maždaug atitinka „ešeloninį“ skaičių – 12 832 žmonės (turint galvoje ir netektis kelyje). N. Bugajaus paskelbtas ištremtųjų iš Lietuvos SSR skaičius²³ – 10 187 žmonės (sutampantis su ištremtųjų skaičiumi, nurodytu SSRS KGB Centrinio archyvo pažymoje²⁴) – gerokai mažesnis. Be to, tose pačiose publikacijose pateiktas operacijos metu suimtųjų skaičius – 5665 (nenurodant, kad jie buvo išsiųsti į SSRS gilumą) gerokai didesnis už mūsų „ešeloninį“ skaičių išsiųstųjų į karo belaisvių lagerius ir kriminalinių nusikaltėlių, išvežtų tiesiai į pataisos darbų lagerius, – $3425 + 1238 = 4663$ žmonės. Mūsų bendras „ešeloninis“ visų kategorijų represuotųjų skaičius, įvykdžius Lietuvoje trėmimo operaciją, yra 17 501 žmogus.

Ištremtieji iš Latvijos buvo išsiųsti į Krasnojarsko kraštą ir Novosibirsko sritį, taip pat į Kazachstano Karagandos sritį.

„Ešeloninis“ ištremtųjų iš Latvijos skaičius Krasnojarsko krašte (atmetus kelyje patirtus nuostolius) didesnis už „paskirstymo“ skaičių 2429 žmonėmis. Tačiau „paskirstymo“ duomenys yra nelabai patikimi ne tik ištremtųjų iš Latvijos, bet ir ištremtųjų iš kitų rajonų į Krasnojarsko kraštą atžvilgiu. Pernelyg apvalūs skaičiai Krasnojarsko krašto

UNKVD 1941 m. rugsėjo 17 d. pranešime²⁵ sutampa su Centro iš anksto sumažintais duomenimis, pateiktais iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Moldavijos SSR išsiunčiamo specialiojo kontingento etapavimo, paskirstymo ir įdarbinimo priemonių plane²⁶. Matyt, krašto UNKVD tiesiog pakartojo planinius ištremtųjų skaičius savo pranešime apie paskirstymą ir pateikė juos tarsi faktiškai atvykusių iš įvairių trėmimo rajonų žmonių skaičių. Vis dėlto, nepaisant abejonių dėl atskirų „paskirstymo“ duomenų patikimumo, bendri ištremtųjų, atvykusių iš visų trėmimo vietų į Krasnojarsko kraštą, skaičiai – „ešeloninis“ ir „paskirstymo“ – labai panašūs; sumažintą ištremtųjų iš Latvijos „paskirstymo“ skaičių beveik kompensavo padidintas ištremtųjų iš Vakarų Baltarusijos „paskirstymo“ skaičius.

Bendras ištremtųjų iš Latvijos „paskirstymo“ visuose apgyvendinimo rajonuose skaičius, pateiktas mūsų lentelėje, yra teisingas: ištaisyta klaida, esanti OTSP 1941 m. spalio mėn. pranešime²⁷, kur į Latvijos skiltį buvo įrašytos 488 prostitutės, iš tikrųjų atgabentos iš Lietuvos, bet ne iš Latvijos.

„Ešeloniniam“ ištremtųjų skaičiui – 10396 – artimiausi yra duomenys, kuriuos paskelbė B. Spridzanis ir D. Kliavinia²⁸ – 9992 žmonės, o „ešeloniniam“ išsiųstų į karo belaisvių stovyklas skaičiui (5921 žmogus) – N. Bugajaus paskelbtas²⁹ suimtųjų skaičius: 5625 žmonės (nenurodant, kad jie buvo išsiųsti į SSRS gilumą). Bendras „ešeloninis“ skaičius yra 16 900 – tiek žmonių 1941 m. birželį buvo išvežta iš Latvijos į tremties vietas, karo belaisvių stovyklas ir tiesiog į pataisos darbų lagerius. Tai truputį daugiau negu viršutinė riba tų skaičių, kuriuos dar 1941–1944 m. pateikė Latvijos statistikos valdyba, Latvijos raudonasis kryžius ir draugija „Liaudies pagalba“, – nuo 14 693 iki 16 108 žmonių³⁰.

1941 m. ištremtųjų iš visų „trėmimo zonos“ rajonų „ešeloninių“ ir „paskirstymo“ duomenų analizė neseniai paskelbta Mask-

voje, „Memorialo“ istorinių rinkinių“ pirmajame leidime³¹. Apie duomenis, liečiančius Moldaviją, vakarines Ukrainos ir Baltarusijos sritis, pasakytina, kad ir šiose skiltyse reikėjo ištaisyti didelę klaidą, padarytą OTSP 1941 m. rudens suvestinėje ataskaitoje: ištremtieji, atvykę į Kazachstaną iš vakarinių USSR sričių, buvo grynai mechanškai įtraukti į Vakarų Baltarusijos skiltį. Be to, galima įtarti, kad Kazachstano NKVD ir Novosibirsko srities UNKVD ištremtuosius, atvykusius iš USSR Černovcų srities, įrašė į Vakarų Ukrainos skiltį, o ne į Moldavijos. Dėl to OTSP 1941 m. suvestinėse (ir kai kuriuose dabartinių autorių darbuose) klaidingai sumažintas ištremtųjų iš Besarabijos su Šiaurės Bukovina „paskirstymo“ skaičius ir klaidingai padidintas ištremtųjų iš vakarinių USSR sričių „paskirstymo“ skaičius. Mūsų lentelėje šios „paskirstymo“ duomenų klaidos ištaisytos, todėl jie mažiau skiriasi nuo „ešeloninių“ skaičių. Tačiau apskritai ištremtųjų „ešeloniniai“ skaičiai yra tikslesni: daugiau kaip 30 tūkstančių ištremtųjų ir suimtųjų iš Moldavijos, 11 tūkstančių ištremtųjų iš vakarinių USSR sričių ir 20–21 tūkstantis ištremtųjų iš vakarinių BSSR sričių.

Išanalizavus pateiktus duomenis, galima padaryti išvadą, kad skirtumai tarp „ešeloninių“ ir „paskirstymo“ skaičių daugiausia yra arba aiškios klaidos, atsiradusios paskirstymo rajonų UNKVD/NKVD ir centrinio OTSP ataskaitose, arba jas galima paaiškinti. Ištremtųjų, kurie buvo išgabenti iš visų trėmimo rajonų 87 ešelonais, bendras „ešeloninis“ skaičius sudaro 86 765 žmonės (vidutiniškai 996 žmonės viename ešelone, įskaitant kelyje patirtus nuostolius), o priskaičiavus dokumentuose minimus dar 4 ešonus, kurių žmonių skaičius nežinomas (abejotina, ar jie iš viso buvo), gali sudaryti 90–91 tūkstantį žmonių. Bendras ištremtųjų „paskirstymo“ skaičius, ne kartą aptinkamas archyvuose dokumentuose ir publikacijose, yra 85 716 žmonių. Viename iš 1941 m.

lapkričio mėn. dokumentų NKVD GULAG'o viršininkas Nasedkinas parašė kitą skaičių (neskirstydamas ištremimo ar apgyvendinimo rajonais) – 88 097 ištremtieji³². Atsižvelgiant į kiekvieno skaičiaus nukrypimus – „ešeloninio“ 87–91 tūkstantis žmonių ir „paskirstymo“ 86–88 tūkstančiai žmonių (suapvalinus iki sveikų tūkstančių), galima sakyti, kad jie pakankamai panašūs. Taigi turint galvoje visą ištremtųjų galimų skaičių diapazoną – nuo 86 tūkstančių iki 91 tūkstančio žmonių – galima daryti išvadą, jog patikimiausias yra „ešeloninis“ skaičius – 87 tūkstančiai žmonių.

„Ešeloniniais“ duomenimis, suimtųjų, 1941 m. birželį išsiųstų į karo belaisvių lagerius ir netrukus perkeltų į pataisos darbų lagerius, buvo daugiau kaip 17 tūkstančių žmonių, kriminalinių nusikaltėlių – apie 1,8 tūkstančio, o bendras GULAG'o papildymas po 1941 m. trėmimo – apie 19 tūkstančių žmonių.

Vadinasi, per masinius 1941 m. gegužės–

birželio mėn. trėmimus į tremties vietas ir į pataisos darbų lagerius išvežta 105–110 tūkstančių žmonių. Šiuo atžvilgiu patikimiausi yra „ešeloniniai“ duomenys – 106 tūkstančiai žmonių: 87 tūkstančiai ištremtųjų ir 19 tūkstančių išvežtų į pataisos darbų lagerius.

Taigi išanalizavus archyvinius dokumentus,

– nustatytos trijų rūšių represijos, įvykdytos 1941 m. gegužės–birželio mėn. masiškai tremiant ikikarinės Lenkijos valstybės rytinių teritorijų, Besarabijos su Šiaurės Bukovina, Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojus į SSRS gilumą;

– sudarytas išsamus ešelonų su ištremtaisiais sąrašas;

– patikslinti ištremtųjų apgyvendinti (pirmoji represijų rūšis) iš kiekvieno trėmimo rajono skaičiai;

– nustatyta, kiek žmonių išgabenta į pataisos darbų lagerius (antroji ir trečioji represijų rūšis) iš kiekvieno trėmimo rajono.

Nuorodos

¹ V. Karaliūn, „O peremeščennii protivnikov sovetskoi vlasti, kapitalističeskich i deklassirovannykh elementov 14 ijunia 1941 goda“, *Latvija na grani epoch*, vypusk 2, pod red. L. Zile i dr., Riga: Avots, 1988, p. 78–94; L. Zile, „Rusifikacija Latvija 1940–1941 gadi“, *Latvijas vesture*, 1992, N. 3, p. 63–64. Šiame straipsnyje skaičiai pateikti remiantis H. Struodo paskelbtu SSRS generalinės prokuratūros darbuotojo G. Terechovo 1965 m. kovo 31 d. laišku A. Mikojanui (išverstu į latvių k.); K. Kanders, „Latvijas statistikas pakvaldes materiali par Baigo gadu Huvera instituta archiva“, *Latvijas archivi*, 1994, N. 2/1, p. 89–91; B. Spridzans, „Ta sakas Latvijas iedzivotaju masveida represijas“, *Represto saraksts 1941. I. Abrenes aprinkis – Rezeknes aprinkis*, Riga: Latvijas valsts archivs, 1996; D. Kliavinia, „Pamiati liudej, postradavšich v deportacijach“, *Diena*, Riga, 1996 m. liepos 15 d.; A. Vitkovskij, V. Jampol'skij, „Včera eto bylo sekretom: Dokumenty o litovskich sobytijach 40–50 g.g.“, *Izvestija CK KPSS*, 1990, N. 10, s. 129–139; V. N. Zemskov, „Prinuditel'nye migracii iz Pribaltiki v 1940–1950-ch godach“, *Otečestvennye archivy*, 1993, N. 1, s. 4–19; N. F. Bugaj, *L. Berija – I. Stalinu: „Soglasno Vašemu ukazaniu...“*, M.: AIRO – XX, 1995, 320 s.

² N. F. Bugaj, „Vyselenie proizvesti po prikazu tov.

Berija“, *Revista de istorie a Moldovei*, 1991, N. 1(5), s. 45–52; V. I. Pasat, *Trudnye stranicy istorii Moldovy. 1940–1950-e g.g.*, M.: Terra, 1994, 800 s.

³ W. Wielhorski, *Los Polaków w niewoli sowieckiej, 1939–1956*. Rada Ziem Wschodnich R. P., Londyn, 1956, 28 s.; J. Siedlecki, *Losy Polaków w ZSRR w latach 1939–1986*, London: Gryf Publications Ltd., 1987, 400 s.; P. Żaroń, *Ludność polska w Związku Radzieckim w czasie II wojny światowej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990, 464 s.

⁴ S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski, *Masowe deportacje radzieckie w okresie II wojny światowej*, Wrocław: Prace historyczne, 1993, 179 s.; A. Gurjanov, „Cztery deportacje“, *KARTA* (Niezależne pismo historyczne, Warszawa), 1994, N. 12, s. 114–136; U. I. Adamuška, *Palityčnyja represii 20–50-ch gadou na Belarusi*, Minsk: Belarus', 1994, s. 106–107; A. E. Gur'janov, „Pol'skie specpereselency v SSSR v 1940–1941 g.g.“, *Istoričeskie sborniki „Memoriala“*, vypusk 1: *Repressii protiv poliakov i pol'skich graždan*, Moskva: Zven'ja, 1997, s. 114–136.

⁵ SSRS NKVD direktyva dėl socialiai svetimų elementų išsiuntimo iš Baltijos respublikų, Vakarų Ukrainos, Vakarų Baltarusijos ir Moldavijos. Cituoja N. Bugajus (žr. 2 nuorodą); Lietuvos, Latvijos ir Estijos SSR NKGB pateikti duomenys apie suregistruotų antisovie-

tinių ir socialiai svetimų elementų skaičių, Rusijos Federacijos valstybinis archyvas (toliau – RFVA), f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 189; Iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Moldavijos SSR išsiunčiamo specialiojo kontingento etapavimo, paskirstymo ir įdarbinimo priemonių planas, *ibid.*, l. 37–41.

⁶ Rusijos Federacijos vyriausybės archyvas, f. 93. Dokumentų kolekcija. Kserokopija su tokiais ieškomais duomenimis gauta iš Rusijos Federacijos vyriausybės archyvo kaip atsakymas į MIŠC „Memorialas“ paklausimą.

⁷ A. Vitkovskij, V. Jampol'skij, „Včera eto bylo sekretom: Dokumenty o litovskich sobytijach 40–50-ch g.g.“, *Izvestija CK KPSS*, 1990, N. 10, s. 129–139.

⁸ RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 70.

⁹ Rusijos valstybinis karo archyvas (toliau – RVKA), f. 18444, ap. 2, b. 264, l. 152–154, 156.

¹⁰ RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 199–200 verst., 202–204, 206–208, 209–213, 220–223, 225–230, 238.

¹¹ *Ibid.*, l. 15–20, 224.

¹² V. N. Zemskov, „Prinuditel'nye migracii iz Pri-baltiki v 1940–1950-ch godach“, *Otečestvennye archivy*, 1993, N. 1; N. F. Bugaj, *L. Berija – I. Stalinu: „Soglasno Vašemu ukazaniju...“*, M.: AIRO – XX, 1995, 320 s.; V. I. Pasat, *op. cit.*

¹³ RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 53–56, 106–107, 108–110, 117–120, 121–124, 132–135, 136–139, 178–179, 180–181, 186.

¹⁴ A. E. Gur'janov, „Masštaby deportacii naseleni-ja v glub' SSSR v mae–ijune 1941 g.“, *Istoričeskie sborniki „Memoriala“, vypusk 1: Repressii protiv poliakov i pol'skich graždan*, Moskva: Zven'ja, 1997, s. 137–175.

¹⁵ RVKA, f. 18444, ap. 2, b. 420, l. 2, 102–129, 130–143.

¹⁶ Žr. 1, 12 nuorodas.

¹⁷ Žr. 1 nuorodą.

¹⁸ Žr. 1 nuorodą.

¹⁹ RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 202–204.

²⁰ *Ibid.*, l. 15–20.

²¹ RVKA, f. 39398, ap. 2, b. 2, l. 174–224.

²² RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 225–230.

²³ Žr. 1 nuorodą.

²⁴ Žr. 1 nuorodą.

²⁵ Žr. 22 nuorodą.

²⁶ RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 37–41.

²⁷ Žr. 20 nuorodą.

²⁸ Žr. 1 nuorodą.

²⁹ Žr. 1 nuorodą.

³⁰ L. Zile, „Rusifikacija Latvija 1940–1941 gadi“, *Latvijas vesture*, 1992, N. 3, p. 63–64. Šiame straipsnyje skaičiai pateikti su nuoroda į H. Struodo paskelbtą SSRS generalinės prokuratūros darbuotojo G. Terechovo 1965 m. kovo 13 d. laišką A. Mikojanui (išverstą į latvių k.); K. Kanders, *op. cit.*

³¹ Žr. 14 nuorodą.

³² RFVA, f. 9479, ap. 1, b. 87, l. 243–244.

Aleksandr Gurianov

EXILES TO THE FAR REGIONS OF THE USSR IN MAY–JUNE, 1941

Summary

In May–June, 1941 mass exiles of large groups of population were executed from the territories occupied by the Soviet Union according to the Soviet Union and Germany Pact of August 23, 1939 and subsequent treaties with Germany. Estonia, Latvia, Lithuania, Bessarabia and North Bucovina, western parts of Byelorussia and Ukraine were the territories the population was exiled from in 1941. Three types of repression were applied for ten categories of deported: living on a settlement under NKVD supervision, detention at prisoner-of-war camps and GULAG's camps. The second and the third types of repression submerged after Germany attacked the USSR. Those who had to be deported to prisoner-of-war camps or were on the way to the camps were either transferred or

directed to reformatory labour camps. Those three types of repression were ascertained on the ground of the analyses of archival documents. There were also made an exhaustive lists of trains and lists of deportees. The number of persons deported of every region they were exiled to (the first type of repression) and the number of persons displaced at labour camps of every region they were exiled from (the second and the third type of repression) was specified and defined on the basis of the documents.

During mass deportations in May–June, 1941, up to 106 thousand people were displaced at exile settlements and labour camps, 87 thousand deported and 19 thousand imprisoned in camps.